

Askolan elämäkerrassa Mattsson paljastaa "tasa-arvon mallimaasta" myös toisen, vähemmän valoisan puolen. Tässä kirkollinen konteksti on erityisen paljastava. Kaikki suomalaiset eivät edelleenkään hyväksy naisia edes tuiki tavallisessa pappisvirassa. Jos nainen on sen lisäksi ihmisoikeuksia tinkimättömästi puolustava piispa, hän herättää vahvoja tunteita, joissa yhteiskunnan homofoobiset ja misogyniset pohjavirrat nousevat pintaan. Kirkollisessa valtataistelussa Askolan kirjallista tuotantoa vähäteltiin ja työskentelytyyliä paheksuttiin. Etenkin vihaposti ja kielteisen palautteen karkeus paljastaa syvänteitä, joita on vaikea käsitteellistää muiksi kuin naisvihaksi.

Vihaa tiheä viestittely kertoo toki enemmän lähettäjästä kuin kohteesta, mutta juuri siinä se ongelma onkin. Mikä tekee kirkosta ja uskonnollisista ryhmittymistä yhteisöjä, joissa omasta arvomaailmasta poikkeavaa henkilöä saa ja pitää sättiä? Kertoessaan näistä kokemuksista Anne Mattsson antaa kirjoittajalle Irja Askola tekee palveluksen myös yhteiskunnan muilla sektoreilla kuten politiikassa toimiville naisille, joille raaka ja henkilöön käyvä palaute on arkea. Kertoessaan Irja Askolan kokemuksista Anne Mattsson antaa vihapuheen kohteena oleville välineitä käsitellä kipeitä kysymyksiä.

Totean lopuksi, että Anne Mattsson on kirjoittanut lukemisen arvoisen kirjan, jossa piirtyy hieno kuva 1950-luvun alussa syntyneen teologinaisen elämäkulusta. Vaikka välillä tulee vaikutelma Irjan seikkailuista Ihmemaassa, kerronta tuo esiin monipuolista kuvaa onnistumisen ja epäonnistumisen kokemuksista. Kirjassa ei ole lähdeviitteitä, mutta tekstissä kirjoittaja toistuvasti viittaa käyttämiinsä lähteisiin ja tutkimuskirjallisuuteen. Tehtyjä tulkintoja on näin mahdollista tarkistaa, jos lukijalle sellainen tarve tulee. Kirjassa on myös lähde- ja kirjallisuusluettelo sekä ansiokas kooste Irja Askolan kirjallisesta tuotannosta.

Pirjo Markkola
Historian professori
Tampereen yliopisto

ANTTI LAATO (TOIM.)
Understanding the Spiritual Meaning of Jerusalem in Three Abrahamic Religions. Studies on the Children of Abraham 6. Leiden: Brill 2019. 275 s.

MITRI RAHEB (TOIM.)
Jerusalem: Religious, National and International Dimensions. Betlehem: Diyar 2019. 169 s.

Jerusalem on aihe, johon löytyy valtava määrä kiinnostavia näkökulmia monista eri perinteistä, niin nykyaikana kuin varsin pitkässä menneisyydessäkin. Artikkelikokoelmat ovat muotonsa puolesta tavallaan sopiva formaatti laajan teeman tarkasteluun, sillä niissä on mahdollista lähestyä aihetta vailla pyrkimystä yhteenvedoon. Eheäksi lukukokemukseksi niitä on harvoin tarkoitettukaan, eivätkä nyt arvioidut kirjat muodosta tästä poikkeusta. Samaan tapaan en itsekään tähtää yhteenvedoon kirjoittaessani kahdesta teoksesta, joiden artikkeleilla on vain vähän yhteistä toistensa kanssa aiheidensa, lähestymistapojensa tai tyyliinsä puolesta. Sen sijaan sukellan muutamia erillisiin näkökulmiin kiinnostavien artikkelien innoittamana.

Yhden poikkeuksen kuitenkin teen. Antti Laato ja Mitri Raheb ovat molemmat toimittaneet kirjat, joiden lähestymistapa Jerusalemiin heijastelee pitkälti sitä, mitä Raheb kritisoi jaotteluna Jerusalemin idean ja Jerusalemin kaupungin välillä. Vain hiukan kärjistäen voi sanoa, että *Understanding the Spiritual Meaning of Jerusalem in Three Abrahamic Religions* keskittyy nimensä mukaisesti lähes yksinomaisesti ideaan, kun taas *Jerusalem: Religious, National and International Dimensions* keskittyy enemmän kaupunkiin.

Jerusalemin ideasta kirjoittamisesta ei tietysti ole mitään vikaa, mutta palestiinalainen Raheb nostaa esille uskonnollisten narratiivien konkreet-

tiset vaikutukset. Tarinoilla, joita kerromme, on merkitystä lihaa ja verta olevien kaupunkilaisten elämässä. Harvassa paikassa tämä on yhtä ilmeistä kuin Jerusalemissa. Ne hengelliset merkitykset, joiden poliittiset seuraukset Rahebilla ensisijaisesti ovat mielessä, löytyvät etenkin kristillisestä sionismista ja uskonnollisesta juutalaisesta sionismista. Analyysi edellisestä valitettavasti loistaa kokonaan pois-aolollaan Laadon toimittaman kirjan artikkeleissa, vaikka Lukas Bormann hyvin lyhyesti viittaaakin siihen artikkelissaan "Jerusalem as Seen by Ancient Historians and in Luke-Acts". Jälkimmäisen yhtä varianttia, hardal-liikettä, käsitellään Mia Anderssén-Löfin kiinnostavassa artikkelissa "With Faith, with Might or Both", lähinnä suhteessa juutalaisuuden sisäisiin keskusteluihin ja rajanvetoon haredien kanssa.

Yvonne Margaretha Wangin artikkeli erilaisista uskonnollisista rauhajärjestöistä ("Jerusalem: Religious Meaning and Peacebuilding") on oikeastaan Laadon kirjassa ainoa, joka tarkastelee Jerusalemiä nykyaikana kuuluvana vallan ja konfliktin areenana. Sekin tapahtuu rauhan tavoittelun kautta, mikä on toki erinomaisen tärkeä näkökulma. Wangin artikkeli esittelee neljä järjestöä, jotka hän katsoo esimerkiksi uskonnollisista rauharakentajista. Määritelmä on kuitenkin vedetty hyvin leveäksi: yksi neljästä on Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs (PASSIA) -ajatushautomon Religious Studies Unit, joka järjesti jonkin aikaa palestiinalaisten kristittyjen ja muslimien välisiä dialogeja. Wang on tutkinut näiden järjestöjen omia käsityksiä siitä, miksi ne perustettiin, ja päätyy esittämään lisäystä aiempiin uskonnollista rauhanrakennusta koskeviin määritelmiin. Lisäyksen ytimessä on ajatus uskonnollisesta rauhanrakennuksesta "hiljaisena protestina" eksklusiivisia ja suvaitsemattomia uskontulkintoja vastaan.

Tämän "hiljaisen protestin" luonteesta olisi ollut kiinnostava lukea lisää. Erityisen kiehtova on huomio siitä, että uskonnollinen rauhanra-

kennus vaatii käytännössä sekä oman uskonnollisen perinteen sisäisen että eri uskonnollisten perinteiden välisen dialogin. Sisäisen dialogin tarve rakentuu kai helposti protestin muotoon. Ylipäänsä uskonnollisesta rauhanrakennuksesta puhutaan tietysti juuri siksi, ettei se ole tähän mennessä ollut ainakaan Jerusalemin kontekstissa ainoa tai edes ensisijainen lähestymistapa. Uskonnollinen rauhan rakentaminen tai pyrkimys siihen on jotain uutta ja hakee vielä muotoaan.

Rahebin teokseen mukaan otettu Near East Consultingin (NEC) toteuttama kysely Itä-Jerusalemin kristillisistä instituutioista sisältää kiinnostavaa dataa, mutta sitä vaivaa muutama olennainen metodologinen ongelma. NEC:n mukaan Jerusalemissa toimii 130 kristillistä instituutiota, mutta listalle päätyneiden kriteerejä ei selvennetä. Lisäksi tutkimus tavoitti vain puolet näistä järjestöistä. Tuloksien esittelystä puuttuu arvio siitä, ovatko vastanneet 67 järjestöä mahdollisesti edustavia. Mitään järjestöistä ei myöskään mainita nimeltä, mikä vähentää tulosten käyttökelpoisuutta. Sinänsä Jerusalemin pirstaleisen kristillisen kentän tarkempi kartoittaminen olisi hyvin mielenkiintoista.

Sen sijaan Nazmi al-Jubein artikkeli "Holy Places in Jerusalem" tarjoaa huolellisemman ja kiinnostavan katsauksen Jerusalemin pyhien paikkojen muuttuvaan konkretiaan. Ilmaisuuksien "pyhät paikat" on usein käytetty mutta itsessään varsin epämääräinen. Sen alle kuitenkin kätkeytyy tarkasti määriteltä, joskin ajan kuluessa muuttuva, lista kristinuskolle, juutalaisuudelle ja islamille pyhistä paikoista ja rakennuksista. Artikkelin vertailee osmanikauden listoja Britannian mandaattikauden ja Jordanian hallintokauden pyhien paikkojen listauksiin ja lopulta nykytilanteeseen. Kirjoittaja osoittaa useita haasteita pyhien paikkojen määrittelyssä ja niitä koskevissa kiistoissa. Tämä koskee tietysti etenkin sellaisia paikkoja, joilla on merkitystä useammalle uskonnolliselle perinteelle, mutta myös sellaisia, jotka ovat selkeästi vain yhdelle uskonnolliselle ryhmälle

tärkeitä. Määritelmät eivät koskaan ole yksinkertaisia, mutta Jerusalemin tapauksessa niiden yhteys hallintaan, sen oikeutukseen ja viime kädessä poliittiseen valtaan on läsnä kaikkialla.

**Timo R. Stewart, VTT
Vanhempi tutkija
Ulkopoliittinen instituutti**

**SARI KIVISTÖ
Jobista Orwelliin: Kärsimys
kirjallisuudessa. Helsinki:
Avain 2020. 295 s.**

Tampereen yliopiston kirjallisuustieteen professori Sari Kivistö tarkastelee kirjassaan kärsimystä koskevia eksistentiaalisia kysymyksiä tavalla, jonka voi kuvitella kiinnostavan alan tutkijoiden lisäksi myös laajempaa yleisöä. Tutkimuksen tehtävänä on analysoida sitä, millä tavoin koettu ja nähty inhimillinen kärsimys on saanut äänen kaunokirjallisten tekstien ja niistä esitettyjen tulkintojen kautta.

Kivistön esittämien tulkintojen ja analyysien lähtökohtana on Jobin kirja, joka on juutalais-kristillisen uskonnon perustarina epäoikeudenmukaisesta kärsimyksestä. Kivistön tutkimuksessa tämä tarina toimii myöhempien kärsimystarinoiden peilinä. Tutkimuksen ensimmäisessä luvussa esitellään Jobin kirjaa koskevaa kirjallisuustieteen piirissä tehtyä tutkimusta. Se sisältää kuvauksen Jobin kirjan teemoista, jotka ovat myöhemmin heijastuneet Jobin kirjan kaunokirjallisissa tosinnoissa. Pääteemat ovat seuraavat: viattoman ihmisen kärsimys, teodikean ongelma, Jobin kapina, Jobin ystävien hänen epäuskoonsa kohdistama kritiikki, Jumalan voimannäyttö ja onnellinen loppu (s. 17). Kirjan muissa luvuissa Kivistö tarkastelee sitä, miten nämä kärsimyskertomuksen teemat ovat eläneet modernissa kirjallisuudessa.

Jobin kirjaa käsittelevässä luvussa

nousee esiin teologian kannalta kiinnostavia aatehistoriallisia näkemyksiä. Kivistö viittaa länsimaisen kirjallisuuden todellisuussuhdetta koskevaan Erich Auerbachin kehittämään mimesis-teoriaan. Auerbach asettaa vastakkain Raamatun yhtenäisen todellisuuskäsityksen, jota leimaa ehdoton "tyrannimainen" totuudellisuuden vaatimus, ja modernille kirjallisuudelle tyypillisen todellisuuskäsityksen. Jobin kirjan huipentumassa Jumala ilmestyy mahdollisesti Jobille ja osoittaa tälle ylivoimaisuutensa. Vaikka rationaalista selitystä ei tarinassa anneta, Jumalan ilmestyminen muuttaa asioiden kokonaiskuvaa. Tätä vastoin sekulaareille Jobin seuraajille Jumala ei ilmesty. Toistuva teema modernissa kirjallisuudessa on todellisuuden hahmottomuus ja epäyhtenäisyys. Sekulaarissa kirjallisuudessa "Jumala piilottelee, ihmisten ja asioiden väliset yhteydet katoavat, koherenssi ja merkitys katoaa episodien väliltä" (s. 27).

Kivistö kiinnittää huomiota myös George Steinerin käsitykseen Jobin kirjan ja antiikin tragedioiden välisestä olennaisesta erosta. Jobin kirjasta puuttuu tragedian mahdollisuus. Tragediassa asiat eivät lopulta korjaannu eikä pelastusta ilmaannu. Vaikka Job ei saa vastausta kysymyksiinsä, hän nöyrytyy kapinoinnin jälkeen Jumalan edessä ja saa menetyksensä korkojen kera takaisin. Kivistö viittaa Sofokleen *Filoktetes*-tragediaan, jonka päähenkilö kärsii Jobin tavoin ilman omaa syytään. Hänet hylätään autiolle saarelle kärsimään käärmepureman aiheuttamasta kivusta ilman apua. Kärsimyksen kokemus ei ole opettavaa tai jalostavaa, eikä siihen kuulu mitään "metafyysistä ulottuvuutta" (s. 34). Filokteteen tarina tarjoaa näkymän todellisuuteen, joka Kivistön analyysissa on toistuvasti esillä.

Ensimmäisen luvun jälkeen Kivistö siirtyy tarkastelemaan sitä, miten Jobin kärsimyskertomuksen teemat ovat eläneet modernissa kirjallisuudessa. Tutkimuksen kohteena olevien